

КРИМІНАЛЬНЕ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС І КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.81:343.23

DOI <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2025-1/11>

ВИДИ ТА ДЕТЕРМІНАНТИ НАСИЛЬНИЦЬКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Зарадюк Зоряна Валентинівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального правосуддя та правоохоронної діяльності

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID ID: 0000-0002-3364-9565

У статті досліджено насильницьку злочинність в установах виконання покарань в Україні як серйозну та системну проблему, яка значною мірою пов'язана з тюремною субкультурою, неформальними ієрархіями серед ув'язнених, а також неналежним контролем з боку адміністрацій закладів. Проаналізовано підходи до розуміння поняття злочинності в місцях несвободи, зазначено статистику такої злочинності та виокремлено види насильницьких кримінальних правопорушень у місцях позбавлення волі.

Автор зазначає, що останніми роками в Україні спостерігається зростання кількості випадків катувань та жорстокого поводження в УВП. У 2023 році Управління ООН з прав людини повідомило про систематичні порушення в місцях несвободи, включаючи катування та нелюдське поводження. Варто зазначити, що значна частина випадків катувань пов'язана з російською агресією та окупацією територій України. Загалом, статистика катувань в місцях позбавлення волі залишається тривожною, що вказує на необхідність посилення контролю для забезпечення дотримання прав людини.

До основних детермінант насильницьких кримінальних правопорушень у місцях позбавлення волі автор відносить: соціально-психологічні, організаційно-режимні, кримінально-правові, індивідуальні, матеріально-побутові детермінанти та зовнішні криміногенні впливи. Загальна характеристика детермінант вчинення насильницьких злочинів у місцях позбавлення волі дозволяє зробити висновок, що йдеться про багаторівневу систему взаємопов'язаних чинників, які охоплюють як внутрішній світ засудженого, так і зовнішнє середовище, у якому він перебуває. Сукупність особистісних рис, психоемоційного стану, життєвого досвіду, умов утримання, впливу кримінальної субкультури, соціальної ізоляції, нестачі ресурсів та контролю, а також вплив з боку зовнішнього середовища (включаючи політичну, соціально-економічну ситуацію в державі, діяльність злочинних угруповань тощо) створює напружене середовище.

Автор дійшла висновку, що насильницька злочинність у місцях несвободи – це результат комплексної взаємодії багатьох причин і умов, подолання яких можливе лише за умови системного реформування пенітенціарної системи, з урахуванням індивідуальних, організаційних та соціальних аспектів.

Ключові слова: насильницькі кримінальні правопорушення, детермінанти злочинності, місця позбавлення волі, кримінологічна характеристика.

Zaradiuk Zoriana. Types and determinants of violent criminal offenses in prisons: criminological characteristics

The article examines violent crime in penal institutions in Ukraine as a serious and systemic problem, which is largely related to the prison subculture, informal hierarchy among prisoners, and inadequate control by the administrations of the institutions.

The author notes that in recent years, Ukraine has seen an increase in the number of cases of torture and ill-treatment in penitentiary institutions. In 2023, the UN Human Rights Office

reported systematic violations in places of detention, including torture and inhuman treatment. It is worth noting that a significant number of cases of torture are related to Russian aggression and the occupation of the territories of Ukraine. Overall, the statistics of torture in places of detention remain alarming, indicating the need for increased monitoring to ensure respect for human rights.

The author identifies the following main determinants of violent criminal offenses in prisons: socio-psychological, organizational and regime, criminal law, individual, material and household determinants and external criminogenic influences. A general description of the determinants of violent crime in prisons allows us to conclude that this is a multi-level system of interrelated factors that cover both the inner world of the convict and the external environment in which he or she is kept. The combination of personal traits, psycho-emotional state, life experience, conditions of detention, influence of criminal subculture, social isolation, lack of resources and control, as well as the influence of the external environment (including the political, socio-economic situation in the state, activities of criminal groups, etc.) creates a tense environment.

The author concludes that violent crime in places of detention is the result of a complex interaction of many causes and conditions, which can only be overcome through systemic reform of the penitentiary system, taking into account individual, organizational and social aspects.

Key words: *violent criminal offenses, determinants of crime, places of deprivation of liberty, criminological characteristics.*

Проблема злочинності у місцях позбавлення волі є актуальною для багатьох країн світу, зокрема і для нашої держави також. Незважаючи на те, що такі установи повинні забезпечувати ізоляцію злочинців та сприяти їх ре соціалізації, на практиці досить часто вони стають осередками нових кримінальних проявів. Злочини у місцях несвободи займають окрему нішу у кримінально-правовій системі. Особливість цього середовища полягає в обмеженні свободи та формує специфічні мотиви та способи вчинення злочинів. Тюремна субкультура, відсутність приватності та замкнене середовище мають визначальний вплив на формування поведінки, яка призводить до вчинення насильницьких кримінальних правопорушень.

Практика діяльності місць несвободи Міністерства юстиції України свідчить, що на окрему частину засуджених карально-виправний процес не справляє позитивного впливу і вони, не бажаючи відмовитися від антигромадських поглядів та звичок, у певних ситуаціях знову вчиняють кримінальні правопорушення [1, с. 465].

Злочинність у місцях несвободи – це складне соціально-правове явище, яке відображає недосконалість пенітенціарної системи, правосуддя та суспільства загалом. Багато науковців досліджують це питання і є чимало визначень цього поняття. Наприклад, І.Г. Богатирьов зазначає, що «злочинність у місцях несво-

боди – це закономірне явище, що відображає стан суспільного організму в установах виконання покарань Міністерства юстиції України, порядок і умови виконання і відбування кримінальних покарань, застосування засобів виправлення і ресоціалізації засуджених та заходи безпеки як персоналу установ виконання покарань, так і засуджених» [2, с. 170].

На думку О.М. Джузи злочинність в місцях несвободи являє собою особливий вид суспільно небезпечної діяльності, який відбивається в соціально обумовленому відхиленні поведінки окремих засуджених від установлених законодавством норм [3, с. 464]. Варто погодитись з думкою О.Г. Колба, який визначає таку злочинність кількістю зареєстрованих злочинів і засуджених, які їх учинили під час відбування кримінального покарання в кримінально-виконавчих установах, і характеризують її як: 1) частину рецидивної злочинності, пов'язаної з повторним або систематичним учиненням злочинів особами, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі. Стосовно персоналу УВП, що визначений у Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», то останній у разі вчинення ним злочинів в УВП не може розглядатися в контексті цього виду злочинної діяльності, яка характерна лише засудженим; 2) зміст деяких складів злочинів (втеча з місця позбавлення волі; злісна непокоря вимогам адміністрації виправної установи; дії, що дезорганізують роботу виправних

установ, тощо), який передбачає наявність спеціального суб'єкта злочину – засудженого, до якого персонал ДКВС не належить [4].

Зі статистичних даних випливає, що найбільше кримінальних правопорушень вчиняється у виправних колоніях середнього рівня безпеки, на другому місці перебувають слідчі ізолятори та на третьому – виправні центри. Середній відсотковий показник злочинності у виправних колоніях максимального рівня безпеки складає – 4,9%, виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання – 2%, у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання – 0,6%. Зведені статистичні данні протягом 2018–2022 рр. засвідчили, що в загальній структурі злочинності в місцях несвободи переважну більшість складають насильницькі кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи – більше 50% [1, с. 465].

Отож, як бачимо, існує проблема вчинення насильницьких злочинів у місцях позбавлення волі. На сьогодні також є загроза впливу воєнного стану, особливо на ті установи, які опинилися в зонах бойових дій чи на окупованих територіях та створює реальну небезпеку для життя та здоров'я ув'язнених. Зафіксовані численні випадки катувань, жорстокого поводження та сексуального насильства.

Насильницька злочинність в установах виконання покарань в Україні є серйозною та системною проблемою, яка значною мірою пов'язана з тюремною субкультурою, неформальними ієрархіями серед ув'язнених, а також неналежним контролем з боку адміністрацій закладів. Випадки фізичного насильства, катувань, сексуального насильства, принижень і психологічного тиску фіксуються як з боку персоналу установ, так і з боку самих ув'язнених. Злочини часто залишаються безкарними через страх потерпілих звертатися зі скаргами, відсутність ефективних механізмів реагування та замовчування проблем всередині системи. Ситуація ускладнюється тим, що в умовах воєнного стану обмежено доступ правозахисників та міжнародних місій до таких закладів, що унеможливорює належний моніторинг. Проблема насильницької злочинності в місцях позбавлення

волі не лише підриває засади правопорядку, а й суперечить основним принципам прав людини, що потребує термінових і комплексних рішень.

Нажаль в законодавстві не існує чіткого визначення та переліку насильницьких злочинів, але такими вважаються кримінальні правопорушення, які пов'язані із застосуванням фізичної сили чи загрозою її застосування для досягнення злочинного результату. У зв'язку з цим можна виокремити такі види насильницьких кримінальних правопорушень у місцях позбавлення волі:

Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи і її власності. До таких можна віднести: умисне вбивство (ст. 115 КК України); вбивство через необережність (ст. 119 КК України); умисне тяжке та умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (статті 121, 122 КК України), а також катування (ст. 127 КК України); сексуальне насильство (ст. 153 КК України); крадіжка (ст. 185 КК України); тощо. Ця категорія є найбільш поширеною серед засуджених.

Умисні вбивства є одним із найбільш тяжких злочинів, що вчиняються в установах виконання покарань. Злочин може бути вчинений через конфлікти між ув'язненими, боротьбу за лідерство в неформальній тюремній ієрархії, або через помсту. Часто такі вбивства пов'язані з боротьбою за місце в тюремній «системі», де ті, хто втрачає своє положення, можуть бути фізично усунуті. Це також може бути спробою вирішення конфлікту або боротьби за ресурси (наприклад, за контроль над наркотиками чи іншими забороненими предметами). Цей вид насильницької злочинності не є поширеним серед засуджених, проте не слід забувати про латентну злочинність. За даними статистики, з 2017 по 2021 роки зафіксовано 14 випадків за ст. 115 ККУ (умисне вбивство).

Значно розповсюдженішими є умисне тяжке та середньої тяжкості тілесні ушкодження, які можуть бути результатом фізичних конфліктів між ув'язненими, насильства з боку персоналу, або примусу до виконання неофіційних правил в'язничної субкультури. Наприклад, це може бути покарання для порушників

тюремних «норм» або примус до певних дій. За даними Державної кримінально-виконавчої служби, щороку фіксуються сотні випадків тілесних ушкоджень. Наприклад, у Кропивницькому СІЗО у 2023 році зафіксовано 70 випадків тілесних ушкоджень серед ув'язнених, у 2024 році – 47 випадків [5]. Петриківська виправна колонія зафіксувала у 2024 році 29 випадків тілесних ушкоджень в установі [6], Луцьке СІЗО зафіксувало у 2022 році 116 випадків тілесних ушкоджень, та в 2023 році всього 9 таких випадків [7, с. 9].

Статистика підтверджує що це є системна проблема, вона істотно варіюється між установами, що може свідчити як про різний рівень конфліктності, так і про відмінності в підходах до фіксації та приховування інцидентів. Наприклад, у деяких колоніях або СІЗО кількість випадків може бути нульовою офіційно, але моніторингові візити правозахисників виявляють засуджених з явними слідами побоїв.

Важливо зазначити, що у багатьох випадках адміністрація або самі ув'язнені повідомляють про «власну необережність» як причину травм. Це свідчить або про реальне небажання конфліктувати з адміністрацією, або про тиск та страх помсти. Суттєвим недоліком є також те, що відсутня єдина зведена щорічна статистика по всій системі ДКВС. Інформація доступна лише з фрагментів звітів, моніторингів омбудсмена чи правозахисників. Така непрозорість не дозволяє об'єктивно оцінити масштаб проблеми та ухвалювати ефективні управлінські рішення.

У деяких випадках насильство в установах виконання покарань має більш жорсткий характер і набуває форми катувань. Це може включати психологічне насильство, обмеження фізичної свободи, фізичне покарання або інші методи примусу, які мають на меті залякати або підкорити жертву. Катування можуть бути організовані не лише іншими ув'язненими, але й адміністрацією установи. Останніми роками в Україні спостерігається зростання кількості випадків катувань та жорсткого поводження в УВП. Згідно з даними правозахисних організацій, щороку надходить близько 1500 повідомлень про такі випадки. Лише з початку 2021 року було зафіксовано понад 800 звернень [8].

У 2023 році Управління ООН з прав людини повідомило про систематичні порушення в місцях несвободи, включаючи катування та нелюдське поводження. Варто зазначити, що значна частина випадків катувань пов'язана з російською агресією та окупацією територій України. Загалом, статистика катувань в місцях позбавлення волі залишається тривожною, що вказує на необхідність посилення контролю для забезпечення дотримання прав людини.

Сексуальне насильство є ще однією тяжкою проблемою в місцях несвободи. Це може включати як сексуальне домагання, так і зґвалтування або інші форми сексуальних зловживань. У таких закладах жертви можуть бути залякані і не звертатися за допомогою через страх помсти з боку нападників або адміністрації установи. Часто сексуальне насильство вчиняється з метою демонстрації сили або як частина неформальних тюремних норм. Жертви такого насильства неодноразово стикаються з серйозними психологічними і фізичними наслідками. Згідно даних за 2023 рік кількість зафіксованих випадків

Статистика сексуального насильства в місцях несвободи в Україні свідчить про те, що ця проблема є глибоко системною та широко розповсюдженою, особливо в умовах війни. Зафіксовані випадки показують, що насильство часто має цілеспрямований характер і використовується як метод тортур, залякування та приниження, а не лише як спонтанний прояв агресії. Не менш тривожним є факт, що значна частина постраждалих – це чоловіки, що ламає традиційні уявлення про гендерну природу сексуального насильства й вимагає переосмислення підходів до захисту прав жертв. З огляду на низький рівень повідомлення про такі злочини, реальні масштаби проблеми можуть бути значно більшими, ніж офіційно зафіксовані. Це свідчить про нагальну потребу у вдосконаленні механізмів запобігання, документування та реагування на сексуальне насильство в місцях несвободи.

– Злісна непокора вимогам адміністрації, що супроводжується фізичним насильством чи погрозами такого насильства. Це може відбуватися під час заворушень, протестів або бунтів. Злісна непокора супроводжується насильством, коли ув'язнені

відмовляються підкорятися адміністрації, протестуючи проти умов утримання чи інших обмежень. В Україні, як і в інших країнах, існують випадки, коли ув'язнені намагаються відстояти свої права через фізичну агресію до представників адміністрації або інших ув'язнених шляхом нападу або дестабілізації внутрішнього розпорядку.

– Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів у місцях позбавлення волі, якщо вони супроводжуються фізичним або психологічним насильством. У місцях позбавлення волі обіг наркотичних засобів часто має специфічні риси, і насильство може бути частиною цього процесу. Такі злочини можуть проявлятися у примушенні до участі в обігу наркотиків під загрозою насильства або фізичного покарання з боку інших ув'язнених чи адміністрації. Це може включати побиття, погрози, шантаж або навіть сексуальне насильство. Керівники злочинних угруповань, які контролюють обіг наркотиків у в'язниці, можуть застосовувати насильство для того, щоб забезпечити виконання своїх наказів або для підтримки підпорядкування. Це може включати побиття чи вбивства тих, хто порушує правила. Якщо правоохоронці намагаються вилучити наркотики або завадити їх поширенню, ув'язнені можуть застосувати насильство для захисту своїх дій, що включає бунти, заворушення або навіть напади на працівників установи, тощо.

Для того, щоб краще зрозуміти природу злочинності, необхідно досліджувати та вивчати її детермінанти. Слід погодитися з думкою О.М. Джужі про те, що детермінанти злочинності в УВП лежать у двох площинах:

– по-перше, вони мають зовнішній характер, тобто перебувають за межами УВП;

– по-друге, мають "внутрішню" природу: криються в самій системі виконання покарання у виді позбавлення волі [9, с. 313–315].

Узагальнення різноманітних наукових суджень та результатів власних досліджень з цієї проблематики дають можливість сформулювати таке визначення "детермінант злочинності в місцях позбавлення волі" – це сукупність внутрішніх

та зовнішніх чинників, які сприяють виникненню, повторенню або ескалації злочинної поведінки серед осіб, що відбувають покарання у пенітенціарних установах.

У кримінологічній літературі детермінанти злочинності поділяють на: соціально-економічні (пов'язані з розширенням населення, у зв'язку з чим виникла незначна група багатих людей, чий прибуток нерідко мають незаконне походження); соціально-правові (скупчення на обмеженому просторі (УВП) великої кількості суспільно небезпечних осіб та встановленні стосовно них передбачених законом і обвинувальним вироком суду право обмежень); соціально-психологічні (в перші місяці перебування в умовах ізоляції від суспільства засуджені з самого незначного приводу вчиняють різноманітні проступки, у тому числі порушення режиму відбування покарання, та злочини, провокують або беруть активну участь у конфліктних ситуаціях); організаційно-управлінські (неукомплектованість деяких відділів і служб УВП висококваліфікованими кадрами, відсутність постійної та якісної інформації в адміністрації УВП про негативні явища і процеси, що відбуваються в середовищі засуджених, невжиття своєчасних заходів щодо виявлення лідерів серед негативно частини засуджених, авторитетів злочинного середовища, тощо); технічні (наслідки використання застарілої охоронної сигналізації, інженерно-технічних засобів охорони, систем цілодобового стеження за засудженими, їх технічної неадекватності, відсутності необхідної апаратури для перевірки посилок і передач та ін.) [10, с. 95].

Причини та умови злочинності засуджених у місцях позбавлення волі пов'язані з низкою явищ. Це насамперед соціально-економічні та «ідеологічні» явища. Обмеженість матеріальних ресурсів і намір здобути доступ до них будь-якими способами, навіть ціною життя інших, стають рішучою домінантою користолюбства, насильства, жорстокості [11, с. 241].

Д. В. Колодчин до особливостей детермінант вчинення кримінальних правопорушень в місцях несвободи відносить: – відсутність з боку персоналу місць несвободи належного нагляду за виконання засу-

дженими встановленого порядку відбування покарання; – вплив кримінальної субкультури на свідомість засудженого в місцях несвободи; – невиконання задач щодо протидії потраплянню в місця несвободи заборонених предметів; – неналежну організацію взаємодії відповідних підрозділів та служб ДКВС України з оперативними працівниками правоохоронних органів у проведенні заходів запобігання кримінальним правопорушенням в місцях несвободи; – неналежну поведінку щодо засуджених зі сторони адміністрації місць несвободи [12, с. 109–112].

Враховуючи та інші наукові класифікації, варто виокремити наступні групи детермінант насильницьких кримінальних правопорушень у місцях позбавлення волі:

1. Соціально-психологічні. До основних детермінант належать ті, що кореняться в соціально-психологічному середовищі установи, де панують неформальні правила, домінує тюремна субкультура, а стосунки між ув'язненими нерідко будуються на принципах насильства, домінування або підкорення. Таке середовище сприяє формуванню криміногенної ідентичності, що нівелює офіційні норми поведінки, нав'язуючи власну систему «цінностей». Високий рівень стресу, постійне почуття загрози, замкнутий простір і дефіцит особистого простору провокують емоційне напруження, яке часто виливається в акти фізичної агресії. У комбінації з відсутністю кваліфікованої психологічної допомоги це може призводити до повторюваних насильницьких конфліктів між ув'язненими або нападів на працівників установи.

2. Організаційно-режимні. Іншим важливим чинником є організаційна структура самої установи, включаючи ефективність адміністративного нагляду, рівень корупційних ризиків, а також доступність програм ресоціалізації. Відсутність контролю, формалізований підхід до виховної роботи, толерування неформальної ієрархії або, навпаки, надмірна жорсткість адміністрації сприяють криміналізації середовища та поглиблюють ізоляцію особи від правових норм. Неналежна ізоляція агресивних осіб, недоліки в розподілі засуджених, слабкий контроль за конфліктними

ситуаціями, а також допускання насильства з боку персоналу або його безпосередня участь у застосуванні незаконного фізичного впливу є ще одними чинниками формування зазначених детермінантів. Відомі випадки, коли саме дії або бездіяльність працівників виправних установ ставали каталізатором насильницьких інцидентів.

3. Кримінально-правові. В цю групу відносимо правові фактори, що безпосередньо або опосередковано сприяють розвитку агресивної поведінки серед засуджених. Вони є важливими елементами в системі соціального контролю і взаємодії з правовими нормами, що регулюють поведінку осіб, які відбувають покарання. Однією з основних причин насильницької поведінки є нечіткість правового статусу осіб, що перебувають в установах виконання покарань. Зокрема, коли особи тривалий час перебувають у слідчому ізоляторі або виправних колоніях, не маючи остаточного вироку чи затягнутого процесу обрання покарання, це може спричинити підвищений рівень стресу і агресії.

У виправних установах часто порушуються права засуджених на справедливий судовий захист. Відсутність або обмежений доступ до кваліфікованих адвокатів, а також несправедливість у розгляді справ може породжувати відчуття безправності серед засуджених. Іноді адміністрація установи, в прагненні до підтримки порядку, застосовує надмірно жорстокі санкції до засуджених, що може підштовхнути їх до агресивних дій.

4. Індивідуальні. Попередній кримінальний досвід, психологічні або психіатричні розлади, соціальна дезадаптація не лише ускладнюють процес ресоціалізації, а й сприяють залученню до нових форм протиправної поведінки в середині виправної установи. Агресивність є однією з основних психологічних характеристик, яка визначає готовність до насильства. У людей, які схильні до агресивних проявів, рівень напруження і стресу може бути значно вищим, а механізми самоконтролю – ослабленими. Це може сприяти неадекватним реакціям на ситуації, що викликають дискомфорт, навіть якщо об'єктом агресії стає співкамерник або представник адміністрації.

Засуджені, які вже мали досвід вчинення насильницьких злочинів або перебували в умовах, що вимагали використання сили для самозахисту, можуть вважати насильство ефективним і нормальним способом вирішення конфліктів. Ув'язнені, які мають залежність від азартних ігор, можуть проявляти агресію через неспроможність контролювати свої фінансові бажання, особливо коли вони не можуть отримати доступ до бажаних грошей або предметів.

Важливим індивідуальним фактором є досвід насильства або жорстокого поводження в дитинстві. Засуджені, які пережили фізичне або психологічне насильство в сім'ї, можуть бути схильні до насильницьких реакцій у подальшому житті, оскільки ці травми залишають глибокий слід в психіці.

5. Матеріально-побутові. Ці детермінанти охоплюють широкий спектр проблем, що включають низьку якість харчування, відсутність чи недостатність медичного забезпечення, антисанітарні умови та інші аспекти, що можуть сприяти виникненню конфліктів і насильства. Як відомо у вітчизняних установах є великі проблеми з дотриманням належних матеріально-побутових умов утримання. Це також впливає на психологічний стан засуджених, спричиняє стрес та в результаті агресивну поведінку.

6. Зовнішні криміногенні впливи. Це можуть бути фактори, які походять поза межами установ виконання покарань (УВП), але мають значний вплив на

поведінку засуджених у цих установах. Ці впливи можуть бути як соціальними, так і політичними або економічними, і вони можуть не тільки сприяти виникненню насильницьких злочинів серед ув'язнених, але й впливати на їх психологічний стан, поведінку та рівень конфліктності. До таких можна віднести: стан економіки та соціальні проблеми в країні; вплив кримінальних угруповань та зовнішніх злочинних структур; вплив мас-медіа і соціальних мереж; політична нестабільність, зміни в законодавстві, корупція або інші суспільно-політичні проблеми; тощо.

Отже, насильницькі кримінальні правопорушення у місцях несвободи є проявом не лише індивідуальної агресивності, але й результатом дії системи детермінантів, що сприяють формуванню насильницької поведінки в умовах ізоляції. Одним із ключових джерел насильницької поведінки є середовище внутрішньої ієрархії, що базується на неформальних «законоположеннях» тюремної субкультури. У сукупності ці причини та умови формують середовище з підвищеним рівнем конфліктності, у якому насильство не лише відтворюється, а й стає стратегією виживання. Така ситуація потребує системного аналізу з боку кримінології, пенології та психології, а також впровадження ефективних запобіжних заходів – від перегляду підходів до управління установами виконання покарань до комплексного психологічного супроводу осіб, схильних до насильницької поведінки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Колодчин Д.В. Злочинність в місцях несвободи, сучасний стан та динаміка. *Право і суспільство*. № 1. Т. 2. Дніпро. 2024. 532 с.
2. Богатирьов І. Г., Боровик А. В., Джужа О. М. та ін. Пенітенціарна кримінологія: підручник. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 464 с.
3. Джужа О.М. Злочинність пенітенціарна. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 1(6). 505 с.
4. Колб О. Г. Установи виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: дис. ... д-ра юрид. наук: Київ, 2007. 377 с.
5. Звіт за результатами моніторингового візиту до Кропивницького слідчого ізолятора. URL: <https://ngoauu.org/zvit-za-rezultatami-monitoringovogo-vizitu-do-kropivnickogo-slidchogo-izolyatora>.
6. Звіт за результатами моніторингового візиту до Петрівської виправної колонії №49. URL: <https://ngoauu.org/zvit-za-rezultatami-monitoringovogo-vizitu-do-petrivsko%D1%97-vipravno%D1%97-koloni%D1%97-49>.
7. Звіт про результати відвідування державної установи «Луцький слідчий ізолятор» 29–30.11.2023 р. Київ. 2023. 17 с. URL: <https://ombudsman.gov.ua/>

8. Катування в тюрмах. Що робить держава для дотримання прав в'язнів. URL: <https://suspilne.media/188010-katuvanna-v-turmah>.
9. Бущенко А. Коментар до проекту Кримінально-процесуального кодексу України. Юрид. вісн. України. 2003 № 37. С. 23–25.
10. Колб О.Г., Конопельський В.Я. та ін. Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються персоналом установ виконання покарань України: навч. посібн. Одеса, ОДУВС, 2022. 192 с.
11. Гула Л. Ф., Гула Н. Л. Детермінанти злочинності в кримінально-виконавчих установах. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Вип. 2. 2018. С. 235–243.
12. Колодчин Д.В. Детермінанти пенітенціарної злочинності в умовах воєнного стану в Україні. Держава та регіони. Серія: Право, 2024 р. № 1 (83). 220 с.

REFERENCES:

1. Kolodchyn, D.V. (2024). Zlochynnist' v mistsyakh nesvobody, suchasnyy stan ta dynamika [Crime in Places of Detention, Current Status and Dynamics]. *Pravo i suspilstvo – Law and society, 1 (Part 2)*. Dnipro. 532 [in Ukrainian].
2. Bohatyrov, I. H., Borovyk, A. V., & Dzhuzha O. M. (2022). Penitentsiarna kryminolohiya [Penitentiary criminology]. Odessa: Hel'vetyka. 464 [in Ukrainian].
3. Dzhuzha, O.M. (2016). Zlochynnist' penitentsiarna [Penitentiary crime]. *Visnyk Asotsiatsiyi kryminal'noho prava Ukrayiny – Bulletin of the Association of Criminal Law of Ukraine. 1(6)*. 505 [in Ukrainian].
4. Kolb, O. H. (2007). Ustanovy vykonannya pokaran' yak sub'yekt zapobihannya zlochynam [Penitentiary institutions as a subject of crime prevention]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
5. Zvit za rezul'tatamy monitorynhovoho vizytu do Kropyvnyts'koho slidchoho izolyatora [Report on the results of the monitoring visit to the Kropyvnytskyi detention center]. Retrieved from: <https://ngoauu.org/zvit-za-rezultatami-monitoringovogo-vizitu-do-kropivnickogo-slidchogo-izolyatora> [in Ukrainian].
6. Zvit za rezul'tatamy monitorynhovoho vizytu do Petrivs'koyi vypravnoyi koloniyi №49 [Report on the results of the monitoring visit to Petrivska correctional facility No. 49]. Retrieved from: <https://ngoauu.org/zvit-za-rezultatami-monitoringovogo-vizitu-do-petrivsko%D1%97-vipravno%D1%97-koloni%D1%97-49> [in Ukrainian].
7. Zvit pro rezul'taty vidviduvannya derzhavnoyi ustanovy «Luts'kyy slidchyy izolyator» [Report on the results of the visit to the state institution "Lutsk Detention Center"]. Kyiv. Retrieved from: <https://ombudsman.gov.ua/> [in Ukrainian].
8. Katuvannya v tyurmakh. Shcho robyt' derzhava dlya dotrymannya prav v'yazniv [Torture in prisons. What the state is doing to respect the rights of prisoners]. Retrieved from <https://suspilne.media/188010-katuvanna-v-turmah> [in Ukrainian].
9. Bushchenko, A. (2003). Komentar do proektu Kryminal'no-protsesual'noho kodeksu Ukrayiny [Commentary to the Draft Criminal Procedure Code of Ukraine]. *Yuryd. visn. Ukrayiny – The Legal Bulletin of Ukraine. 37*. 23–25 [in Ukrainian].
10. Kolb O.H., & Konopel's'kyy, V.YA. (2022). Zapobihannya kryminal'nym pravoporushennyam, shcho vchynyayut'sya personalom ustanov vykonannya pokaran' Ukrayiny [Prevention of criminal offenses committed by the staff of penitentiary institutions of Ukraine]. Odessa. 192 [in Ukrainian].
11. Hula, L. F., & Hula, N. L. (2018). Determinanty zlochynnosti v kryminal'no-vykonavchykh ustanovakh [Determinants of crime in penal institutions]. *Naukovyy visnyk L'vivs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriya yurydychna – Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. Legal series. (Part 2)*. 235–243 [in Ukrainian].
12. Kolodchyn, D.V. (2024). Determinanty penitentsiarnoyi zlochynnosti v umovakh voyennoho stanu v Ukrayini [Determinants of Penitentiary Crime under Martial Law in Ukraine]. *Derzhava ta rehiony – State and regions. 1 (83)*. 220 [in Ukrainian].